

„A Tisza-parton mit keresek?”

„A szabadságot is a fejemben akartam megélni”

BESZÉLGETÉS ZSÓTÉR SÁNDOR RENDEZŐVEL

Az utóbbi években a sokszor unalmasnak, szürkének, fáradtnak, túl kiszámítható-
nak tűnő szegedi színházi életet leginkább Zsótér Sándor izgalmas, kísérletező kedvű
produkciói bolygatták fel. Első szegedi rendezése, A sasfiók, amit 1996-ban a Kamara-
színházban vitt színre, azzal sokkolta a közönséget, hogy a szokványos történetmesé-
lést elvetve extrém képekkel operált. A következő, a Király Levente főszereplésével
a nagyszínházban bemutatott Miller-dráma, Az ügynök halála furcsaságai ellenére is át-
ütő sikert aratott. 1997 júliusában a régi zsinagógóban mindössze három előadást tar-
tottak az expresszionista Jahn-drámából, a III. Richárd megkoronázásából, ami döb-
benetes vizuális élményt nyújtó, abszolút formabontó produkció volt. Zsótér Sándor
a díszlettervezővel, Ambrus Máriával három szintes, különleges teret hozott létre, az
akrobatikus mutatványokra készített színészek állványokon, kifeszített fémhálón,
kötélen a nézők előtt, alatt, fölött játszottak. Nem kevésbé volt formabontó, újszerű és
meghökkenítő az 1999 májusában Király Levente címszereplésével bemutatott, a Sze-
gedi Nemzeti Színház gyönyörű barokk nézőterét díszletként és színpadként, a színpa-
dát pedig nézőtérként használó fantasztikus Falstaff-produkciója, amiért (és a buda-

pesti Periclesért) a színikritikusok az évad
legjobb magyar rendezőjévé választották.
Zsótér Sándor ekkor már nem volt tagja
a szegedi színház társulatának. A helyi poli-
tikai játszmák eredményeképpen kinevezett
új direktorral nem találta meg a közös han-
got. Úgy tűnt, jó időre búcsút mond a vá-
rosnak, ám Oberfrank Péter zeneigazgató
hívására idén februárban itt debütált ope-
rarendezőként Benjamin Britten darabjá-
val, a Szentivánéji álommal. A nézők egy
részének az ismeretlen zene és a tradicioná-
listól igencsak eltérő, vitatható játékmód
túl sok volt egyszerre, ezért sokan ott-
hagyták a nem hibátlan, de értékes, eredeti
előadást. Zsótér Sándorral – akit egyszer va-
laki forradalmi hevületére utalva találóan
a magyar színházi élet Saint-Justjeként
apoztrofált – pályájáról, szegedi produ-
kcióiról, a magyar színházi élet visszasságai-
ról beszélgettünk.

– Emlékszik, mikortól kezdte érdekelni a színház?

– Már egészen kicsi gyerekként színházat csináltam. Összegyűltünk a környékbeli gyerekekkel, mindenféle kacatokat magunkra aggatunk, és különböző szerepeket játszottunk. Kaptam egy bábszínházat, saját magam csináltam hozzá bábfigurákat is. Akkoriban nagyszerű felnőtt előadások mentek a Bábszínházban, Ligeti György Aventures-je, A csodálatos mandarin, Beckett Szöveg és zenéje. Olyan progresszív produkciók, amelyeket a színházakban nem lehetett látni. Általános iskolás koromban állandó szereplője voltam a kulturális seregszemléknek. Az akkoriban gyakori iskolai ünnepélyeken is szavaltam, mert színész szerettem volna lenni. A színházi előadások közül egy opera, a Faust volt az első élményem. Kamaszkoromtól rendszeresen jártam anyámmal a Pesti Színházba és a Vígszínházba. Akkoriban kitűnő volt a társulat, a Bolha a fülbe című kommersz bohózatot a Székely Gábor rendezte Macskajátékig sok színvonalas előadást láttunk. Azt gondoltam akkor, körülbelül ez lehet a színház.

– Mikor jött rá, hogy másmilyen is lehet?

– Tizenhét éves koromban az első mesterem, egy fiatal magyartanár nő elvitt a Stúdió K. Woyzeck-előadására, és akkor valahogy megbillent minden. Nem értettem semmit. Úgy éreztem, hogy az egyik fajta színház kizárja a másikat. Most is így gondolom. Tizenhét évesen zavarba jöttem, és sokáig úgy is maradtam.

– A Szeged történetét ismerők számára a Zsótér név jól cseng. Van valami köze a nevezetes szegedi Zsótérokhoz?

– Apám a Békés megyei Kunágotáról származott. Annyit sikerült kiderítenem, hogy a görög eredetű híres szegedi gabonakereskedő Zsótér család szegényebb ágához tartozott. Apai nagyanyám volt Zsótér lány, nem házasodott össze Zemencsik nagyapámmal, ezért a gyermekeit Zsótér néven anyakönyveztette. Sokáig nem is tudtam ezekről a szegedi vonatkozásokról. Gyermekkoromban félelmetesen értelmetlennek és idegennek tűnt a nevem.

– A szűkebb családjában volt színházi ember?

– A szüleim mindketten jogászok. Anyám néptáncos volt, szerette a színházat, de sohasem foglalkozott vele komolyan. Annak ellenére, hogy érzékeny személyiség volt, kemény értelmiségi foglalkozást választott, hiszen ügyészként meglehetősen idegtépő munkát végzett. A színházba járást inkább csak kikapcsolódásnak tekintette. Én a tanárnőmmel együtt jelentkeztem a színművészeti főiskola dramaturg szakára, ő kiszállt a felvételi vizsga harmadik fordulójában, mert link dolognak találta, engem viszont váratlanul felvettek. Korábban otthoni nyomásra orvosnak készültem, végül a színművészeti mellett magyar-történelem szakra jelentkeztem a bölcsészkarra.

– Szülei nem nézték jó szemmel a színházi terveit?

– Minden realista szülő komolytalannak tartja a színházi világot. Arról, hogy mit csinál a dramaturg, normális ember nem sokat tudhat. A főiskolán húsz évig nem is indítottak dramaturg szakot. Akkor viszont tizenötén kezdtük el, többek között Galgóczy Jutka is osztálytársam volt, akit Szegeden is jól ismernek.

– Mire volt jó a főiskola?

– Óriási naivitással mentem oda, ami használhatatlannak bizonyult. Idősebbekkel, egyetemem végzett emberekkel kerültem össze, mindent elhittem, amit mondtak. Szerettem volna a színház közelében lenni, ugyanakkor azoknak a feladatoknak nem

mindig tudtam megfelelni, amiket kértek tőlünk. Csodáltam, tiszteltem Ungvári Tamást, sokat tanultam tőle, miközben a többiek a világ legnagyobb linkjének tartották. Ungvári – akiben később én is csalódtam – sok mindenről beszélt, és elegendő kíváncsiságot keltett bennem ahhoz, hogy mindennek utánajárjak. Osztovits Leventétől, az Európa Kiadó igazgatójától és Gyárfás Miklóstól is rengeteget tanultam. Túlhordott kamaszkorban voltam, hosszú haját növesztettem, életemben először rágyújtottam, éjszakázni kezdtem. Roppant bonyolultnak láttam a világot, a magánéletem is meglehetősen zűrösen alakult. Szerencsére az első év után váratlanul filmszerepeket kaptam, és a filmezés a főiskola végéig ki is tartott.

– Hogy találták meg a filmesek?

– Esztergályos Károly keresett a Redl ezredesről szóló filmjéhez egy csinos, szőke fiút, aki Redl szeretőjét játssza. Az akkori felesége meglátott a főiskola folyosóján, és felhívta rám Esztergályos figyelmét. Utána Sólyom András és sokan mások is hívtak forgatni. A legjelentősebb szerepem Sándor Pál Szerencsés Dániel című filmjében volt. Fantasztikus élményeim maradtak ezzel kapcsolatban, hiszen ez a film Cannes-ban is díjat kapott. A főiskolás évek alatt többet filmeztem, mint sok színész szakos kollégám. Ezt egy ideig nem is tudtam helyre tenni. Veszélyesen fiatal és tájékozatlan voltam. Ugyanakkor jó is, hogy így történt, mert olyan voltam, mint a szivacs, mindent magamba akartam szívni. Az egyetemem végzett idősebb osztálytársaim mindent hűvös kontrollal szemléltek, és sokszor aszerint értékelték, hogy fontos-e a karrierjük építéséhez. A főiskola egyébként ugyanolyan volt, mint maga az ország. A negyedik év végére már rettentően gyűlöltem. Teljesen normálisan lázadtam minden ellen. Nem fogadták el a diplomamunkámat, amit Gáspár Margitnak, az Operettszínház egykori igazgatójának színházi tevékenységéről és színdarabjairól írtam. Gáspár a színházi berkekben alantas személyiségnek számított akkoriban, így a dolgozatom nem volt elég magasröptű a bírálók számára. Joggal, de irtalmatlanul visszadobták, ezért nem kaptam diplomát. Amikor kirúgtak, megdermedt a levegő körülöttem. Az volt az első nagy pofon az élettől.

– A sok filmforgatás közben nem fordult meg a fejében, hogy dramaturg helyett inkább színész legyen?

– Dehogynem. Rengeteget filmeztem, de tudtam, hogy a színészetet nem csinálhatja magától az ember, csak ha hívják. Amikor színházba is hívtak játszani, hamar kiderült, hogy az egy teljesen más dolog. Nem tanultam próbálni, mindig félttem a színpadon. A filmezés kockázatmentes volt. Ha jó rendezők kezébe kerültem, akkor kitaposták belőlem a maximumot. Egy színházi próbafolyamat egészen más, a színpadon mindig rossz voltam. Kiugróan jó kritikákat filmszínészként is keveset kaptam, bár egyértelműen elismertek. Azt hittem, mindig megtalálnak majd a filmesek, nem számoltam azzal, hogy minden fiatal arc egyszer lejár. Azok a profi színészek, akikkel együtt végeztem a főiskolát, Eszenyi Enikő és Rudolf Péter kivételével szinte egyáltalán nem forgattak. Furcsa volt, hogy én viszont húsz filmben játszottam néhány év alatt. Ez azt hitette el velem, úgy is filmszínész lehetek majd, hogy nem kell vért folytatnom érte. Semmiféle tudatosság nem volt bennem. Amit igazán csinálni szerettem volna, azt nem mertem. Vártam, hogy mi történik.

- *Mihez kezdett a főiskola után?*

- Egyik barátom szólt Ruszt Józsefnek, aki az előző évben el akart hívni Szegedre. Akkor már Zalaegerszezen dolgozott, oda hívott. Összecsomagoltam és leköltöztem. Fontos váltásnak éreztem, hogy végre elszakadtam a szüleimtől. Hármezer forint fizetést kaptam. Két évig maradtam.

- *Ruszt József színháza jó iskolának bizonyult? Mit tanult tőle?*

- Azt hiszem, egyszerűen egy szépfíút látott bennem, de tiszteletben tartott, nem kerültem az ágyába. Nem voltam számára komoly szellemi partner, viszont felküldött a színpadra játszani. Sőt jelmez- és díszlettervezést is bízott rám, és iskolai beavatósínházat is csináltam. Nála tanultam meg a színház működését. Ennél többet nem is várhattam. Megtanultam azt is, hogy személyiség nélkül nem működik a színház. Sokat gondolkodtam azon, hogy megfejtsem Ruszt módszerét. Mindig maga köré gyűjt tehetséges fiatalokat, majd mindenkit kiírt maga mellől. Egy év múlva már én is úgy éreztem, egyetlen percig sem tudok mellette maradni, mert fojtogat az önmaga körül kialakított személyi kultusz. Szerencsém volt, találkoztam valakivel, aki elhívott Szolnokra. Soha életemben nem kellett sokáig olyan helyen maradnom, ahol úgy éreztem, nem bírom tovább.

- *Hogy kezdett rendezni?*

- Huszonnyolc éves koromban züllött életet éltem, Szolnokon és a Radnóti Színházban voltam dramaturg. Visszatekintve nem hiszem, hogy jól csináltam, bár menő dramaturgnak számítottam, sokan dolgoztak velem. A rendezők inkább társalkodókat kerestek, csacsogni kellettem, érdemi munkára nem emlékszem. Elek Judittal forgattam, amikor összeismerkedtem azzal a különös színésznővel, aki tizenhét éves koromban a Woyzeck-előadással összezavarta az agyamat. Ő Gaál Erzsébet volt. Együtt játszottunk a filmben, a forgatás közben rengeteget beszélgettünk. Számomra ő félisten volt, sokat hallottam róla, tudtam, hogy mielőtt éhen halt volna, elszerződött Nyíregyházára színésznőnek. Léner Péter lehetőséget adott neki, hogy rendezzen is. Tökéletesen mást csinált, mint amit addig profi színházi körülmények között idehaza láttam. Elhívott dramaturgnak, amikor Büchner darabját, a Danton halálát rendezte. Ahhoz fogható színházi élményem soha sem volt. Végigkísértem a felkészülését: az utcáról szedett össze huszonöt szakmunkásképzős gyereket, melléjük hat profi színészt és egy énekesnőt kért fel. Gondolati radikalizmusában a mai magyar színház meg sem közelíti azt, amit ő tíz évvel ezelőtt csinált. Azzal az előadással elmondta, hogy mit gondol a népről, a forradalomról, a politikáról, az érzékiségről. Asszisztáltam neki, szövegeket csináltam, rám bízta részben a gyerekekkel való foglalkozást is. Hamar szimpátia alakult ki közöttünk, amiből szerelem, majd tíz évig tartó együttélés lett. Leköltöztem Nyíregyházára előadásokat csinálni. Amikor látta, milyen rossz minőségű emberekkel dolgozom, azt tanácsolta, inkább írjak darabokat. Írtam, ő fel is készült a megrendezésükre, de a színház nem engedte. 1989-et írtunk, túl durvának, mocskosnak találták őket.

- *Melyik volt az első rendezése?*

- Sok mindent kaptam úgy az élettől, hogy váratlanul jött egy lehetőség, kellő halálfélelem után belevágtam. Először egy Beatles-számokból összeállított zenés darabra kértek fel, de nem volt hozzá se normális zenekar, se megfelelő technika, ezért visszadtam. Az első rendezői munkámat, A kaktusz virágát én választottam. A rendezésre

sem kerestem a lehetőséget, ahogy filmezésre sem. Az első munka után az egyik hozta a másikat. Amikor huszonkilenc-harminc évesen pályát módosítottam, semmiféle tudatosság nem volt bennem. Valószínűleg Gaál Erzsi nélkül sohasem találtam volna meg, hogy mi a dolgom a színházban, mert senki sem biztatott volna ilyen radikális lépésre. Erzsi nagyon hiányzik. Nemcsak azért, mert nagyon szerettem, hanem azért is, mert amióta meghalt, nem találok senkit, aki őszintén, pontosan megmondaná, hogy jó vagy rossz, amit csinálok, és a helyes irányba lökne. Pedig szükségem lenne rá, mert ez a furcsa, veszélyes, korrump színházi közeg könnyen elnyeli, megfojtja az embert.

- Önt gyakran azért is hívják rendezni, mert tudják, hogy extrém, eredeti előadásra számíthatnak. Nem biztos, hogy rajong majd érte a közönség, de az valószínű, hogy érdekes, izgalmas, újszerű lesz...

- Eleinte sok rossz napom volt, nagy önbizalomhiánnyal kezdtem rendezni. Mint ahogyan az egész életemet alapvetően önbizalomhiánnyal éltem. Mások kialakítottak rólam egyfajta véleményt, és azután azt várták, hogy igazodjam az elvárásukhoz. Nem tudok kibújni a bőrömből, de sokszor jó lenne. Szeretném megérteni, hogy mi a baj azzal, amit csinálok. Miért nem értik, amikor én közérthetőnek, szépnek, emberi mélységeket letapogatónak gondolom. Legfeljebb sajátos eszközökkel igyekszem mindezt kifejezni. A rendezést nem tanultam, nem volt alattam védőháló. Állandóan lezuhantam, mindig újra fel kellett másznom, de nem bántam, mert azt gondoltam, ebből tanulok. Ezzel egy idő után visszaélték, elvárták, hogy mindig piros csíkot fessek a falra. Borzasztóan rossz érzés volt, mert nem akartam ugyanazt csinálni egész életemben. Nem jó érzés az édes hülye kategóriájába soroltnak lenni. Tíz éve megállás nélkül dolgozom, nem fizettek érte sokat, nem gazdagodtam meg belőle, de szeretem csinálni. Csak naponta meg kell küzdenem azzal, hogy mondjam el a színészeimnek mindazt, amit kérni szeretnék tőlük, amit jó lenne kipróbálni. Nem tudok olyan radikális lépéseket tenni, mint amilyeneket Gaál Erzsi tett, akinek minden előadása más volt. Nekem biztosan kicsit egyfajta az előadásaim, bár igyekszem a közhelyeket elkerülni. Minden új munka előtt óriási bennem a félelem, de tudom, hogy a feladatot el kell végezni. Ha olyan emberekkel dolgozom együtt, mint például a Szentiványi álomban Oberfrank Péter, a szegedi zeneigazgató, akkor élvezet a munka. Ha hülye színházvezetővel, akkor rossz. Közben négy szemközt hátba veregettek, sokszor nem vállalták értem a felelősséget a közönség előtt, ezért ma már nem számítok semmi jóra.

- Fontos, hogy szeressék a színészek?

- Nem tudok másként dolgozni. Sokan rossz véleménnyel vannak rólam, és azt mondják, az utóbbi években megváltoztam. Korábban sokkal kedvesebb, óvónósebb voltam. Ez elmúlt. Türelmetlen vagyok már a kedélyességgel, a lustasággal, az előre láthatóval, a biztossal és az unalommal szemben. Úgy érzem, elrabolják az időmet a hiábavaló, értelmetlen fecserészések. Ha indulat és felháborodás helyett piknik vagy babaszúr van a színpadon, nem érdekel, és nincs már bennem tisztelet. Összehozott az élet sok kivételes idős színésszel, nagyon tetszik, ahogyan dolgoznak. A közepesekből van a legtöbb, akik a lelkük mélyén tudják, hogy nem csinálnak semmit a színpadon. Sokáig azt hittem, bele kell bújni a bőrükbe, ki kell szívni a vérüket, ma már tudom, hogy semmit sem lehet helyettük megcsinálni.

- Van olyan színész, akiről elismeri, hogy nagy művész, ugyanakkor nem tudna vele dolgozni?

- Hazudnék, ha igennel válaszolnék. Persze van olyan, aki más előadásában tetszik, de érzem, hogy lepattannánk egymásról.

- Emlékszik nagy „meccserekre”?

- Gálffi Lászlót fiatal koromban imádtam. Amikor a Vígszínház stúdiószínpadán dolgozni kezdtünk, talán még szimpatikusak is voltunk egymásnak. Ruszt Józseffel csinálta volna a Faustot, de helyette végül engem kértek fel a produkció megrendezésére. Gálffinak határozott elképzelése volt a szerepről, amit Ruszttal meg is tudott volna valósítani, én azonban mást gondoltam a darabról. Ő nem engedett, én pedig nem akartam úgy megcsinálni az előadást. Két év kellett ahhoz, hogy elsimuljon közöttünk az akkor támadt vihar. A rendező számára ideális helyzet soha sincs. Ugyanabban a darabban Béres Ilonával, Börcsök Enikóval, Király Attilával, Kaszás Attilával csodálatos munkakapcsolatom alakult ki. Máig álmatlan éjszakáim vannak viszont, ha eszembe jut a borzalmas együtt nem működés Sinkó Lászlóval. Neki nem voltam jó, én pedig rettegetem tőle, mégis gyáván elvállaltam a munkát. Kölcsönösen szenvedtünk egymástól.

- Olyan is előfordult, hogy tartott valakitől, majd kellemes meglepetés érte?

- Hogyne, Lukács Sándor jó példa erre, aki az Apát játszotta Esterházy Péter darabjában, a Búcsúszimfóniában, amit a Vígszínházban állítottam színpadra. Börcsök Enikótól és Béres Ilonától is rettegetem, mégis nagyszerűen tudtunk dolgozni. A legnagyobb talákozásom Miskolcon volt Kuna Károllyal, akit egészen kivételes színésznek tartok, és boldog vagyok, ha őt rendezhetem. Pontosan tudom, kik azok az emberek, akikre a jó munkához szükségem van.

- Mi a közös jellemzőjük?

- Önállóak, szuverének. Nem nekem csinálják a színházat, hanem önmaguknak. Hihetetlen a képzeletviláguk és rettenetesen infantilisek, miközben érett, felnőtt, sokat tapasztalt egyéniségek. De nincs bennük hülye gőg és kivagyiság. Ilyen Király Levente is, akitől ugyancsak tartottam.

- Bizonyára akadtak rossz választásai is.

- Sokszor ráfáztam arra, hogy szimpatikus volt valaki, vagy nagyon tetszett, és azért akartam vele dolgozni. Mára megtanultam, hogy a színházban sokkal izgalmasabbak a szublimált viszonyok, amikor a színpadon, a produkcióban jelennek meg az erotikus vágyak, érzelmek. Az első öt évben szinte csak erről szóltak az előadásaim.

- Mi változtatott ezen?

- Elhívtak Budapestre rendezni. Valamiféle funkcionalitás költözött akkor az életembe. Korábban élveztem a szabadságot, a vidéki színházi életet, Pesten viszont úgy éreztem, mások az elvárások: csinálj olyat, mint korábban, de úgy, hogy az nekünk is jó legyen. Ezzel megoldhatatlannak tűnő feladat elé állított az élet. Jöttek egymás után a jobbnál-jobb lehetőségek. Mindig úgy gondoltam, ki kell használnom őket, mert mindegyik feladatból tanulhatok. Mindenki vágyik arra, hogy megmérassék a munkája. Vidékre ritkán mennek el a szakmabeliek, a legnevesebb kritikusok, ezért elvéte fordul csak elő, hogy egy produkciónak nagy visszhangja van. Pesten sokszor egy nap alatt többen néznek meg egy előadást, mint vidéken egész hónapban. Ez nem jelenti

azt, hogy a fővárosi jobb közeg, csak a nyilvánosság ott összehasonlíthatatlanul nagyobb. Vidéken sokáig úgy éreztem, mintha egy zárt intézetben dolgoznék. Hittek bennem, támogattak, szerettek is. Teljesen más volt, amikor Pesten üzemi méretekben új emberekkel kellett találkoznom. Úgy éreztem, azt várják, hogy mutassak fel valamit. Hozzam az eredményt, miközben a közös munkába ők nem akarnak belefektetni semmit sem. Holott csak úgy jöhet létre egy jó produkció, ha mindkét fél a maximumot adja.

– *Amikor 1996-ban a Szegedi Nemzeti Színház akkori új művészeti vezetője, Szikora János hívta, mi szolt Szeged mellett?*

– Épp állástalan voltam, mert nem sokkal korábban ment vissza Schwajda György színházigazgatónak Szolnokra. Gaál Erzsit és engem is kirúgtak. Nagyon csúnyán bántak el velünk, senki egyetlen könnyet nem ejtett értünk. Felöltük a jövedelmünket, minden munkát el kellett vállalnom. Amikor Szikora János felhívott, hogy Telihay Péterrel együtt vár engem is Szegedre, örömmel jöttem. Kihúzott a bajból, sokat köszönhettem neki. Amikor az utolsó évben felmondtam, és megkért, hogy maradjak, mert pályázni fog színházigazgatóként, kutya kötelességemnek tartottam, hogy maradjak, hiszen korábban úgy szedett fel az utcáról. Szabadúszó rendező voltam, ami Magyarországon egyet jelent a teljes létbizonytalansággal.

– *Milyen művészeti vezető volt Szikora János?*

– Kívülről jobban tudná elemezni ezt valaki más. Nem tudom, alkalmas-e vezetőnek, de az biztos, hogy nála van kultúra, színvonal és szabadság. Az más kérdés, hogyan szórja el a pénzt, vagy hogyan szórátják el vele mások, akiknek épp ez a céljuk. A problémák ellenére is úgy gondolom, szakmai szempontból Telihay Péterrel mindketten sokat profitáltunk ezekből a szegedi évekből.

– *Szegedi bemutatkozó rendezése Rostand A sasfiók című drámája volt. Visszatekintve mit gondol ma arról a produkcióról?*

– Bukásnak könyvelték el, mert úgy érezték nem tudtam elmesélni ezt a primitív történetet. Ugyanakkor vizuálisan sok mindent kipróbáltam benne. Nem a sztorira koncentráltam, hanem különleges képeket akartam megmutatni, és szerettem volna kiugratni egy tehetséges fiatal színészt. Mészáros Tamás akkor talán még nem tudta megmutatni mindazt, ami benne van, de ha egyszer rossz viszonyba kerülünk is egymással, arra biztosan mindig emlékezni fog, hogy A sasfiók próbái és huszonöt előadása alatt rengeteget tanult a szakmáról.

– *Következő szegedi rendezését, Az ügynök halálát már másként fogadta a közönség.*

– Fantasztikus volt végre egy igazi nagy színpadon dolgozni, ráadásul a közönség reakciója is csodálatos volt. Sohasem fordult velem addig elő, hogy a színészeimet a vasfüggöny elé tapsolják. Noha Miller darabja meglehetősen szirupos, egyetlen pillanatig sem éreztem, hogy ízlésbeli engedményeket tettem volna. Hatalmas bukta volt viszont a következő előadásom, az Arzén és levendula című horrorparódia.

– *Azzal mi volt a baj?*

– A társulat két idősebb színészére találtam ki, de sajnos Herceg Zsolt időközben súlyosan megbetegedett. Úgy terveztem, hogy Király Leventével kettesben kiskosztumben játsszák majd el a két női főszerepet. Végül megalkuvás megalkuvást követett, és nem sikerült úgy megcsinálni, ahogy terveztem. Elismerem, borzasztó volt.

- Nagy dobásnak számított a régi zsinagógában 1997 nyarán bemutatott Jahnn-dráma, a III. Richard megkoronázása.

- A szegedi évek talán legfontosabb munkája volt számomra. Akkor már nagy feszültségek voltak a háttérben a színház vezetésében, recsegett-ropogott minden. Szikora János – aki az én előadásommal párhuzamosan a Cyranót rendezte a Dóm téri szabadtéri színpadon – egy hónapot adott a próbákra. Rohamtempóban dolgoztunk. Azt az ígéretet kaptuk, hogy a három nyári előadás után ősztől tovább játszhatjuk a produkciót a régi zsinagógában. Különbé okok miatt nem így történt. Szegeden már régóta minősíthetetlen munkát végez a színház szervezési részlege. Akkoriban is – azt hiszem azóta is – kaotikus légkör lengte be az egészet. Nem sikerült olyan egyéniséget találni erre a tevékenységre, aki integráló szerepet tudott volna betölteni. Amikor értesítettek, hogy elmaradnak a Jahnn-dráma őszi előadásai, megpróbáltam beszélni Szikora Jánossal, aki pragmatikus jogászként viselkedett, nem hatották meg az érzelmek. A saját szempontjából biztosan igaza is volt.

- Akadtak akkoriban olyan vélemények is, hogy a színház vezetése a nézők reakciójától tartott, azért nem engedte, hogy bevigyék ezt a produkciót a Kamaraszínházba.

- Nem hiszem, mert Szikora János mindig roppant liberális volt ilyen tekintetben, nem érdekelték ezek a szempontok. Ha tetszett neki egy előadásom, megveregette a vállamat, ha nem, nem szólt semmit. Pedig jó lett volna, mert hiányzott, hogy elmondja a véleményét. Vágytam valamiféle érzelmi közösségre vele, amikor felmondtam, épp ezt mondtam el neki. A végén már úgy éreztem, hogy pártkatonaként felvállalok egy színházat, amiben sok minden nincs ínyemre. Hiteltelenné válok, hazugságok hálójába kerülök, nem tudom megvédeni azokat az embereket, akiket szeretek. Szikora János meglepődött ezen, de már nem volt választása, akkor már az életét, az egzisztenciáját kellett mentenie.

- Végül mégis maradt, és megcsinálta Király Levente címszereplésével a Falstaffot.

- Kivételesen jó munka volt, hihetetlenül sokat tanultam abból is. Sajnos hasonló sorsra jutott, mint a III. Richard megkoronázása: az évad végén mutattuk be, rengeteg munkát fektettünk bele, de az ígéretekkel szemben a következő szezonban már nem került újra műsorra. Megvádoltak azzal is, hogy az én hatásomra mondta le az őszi előadásokat az egyik főszereplő, az V. Henriket alakító László Zsolt. Csacsiság, ez senkinek sem állt az érdekében. Az viszont tagadhatatlan, azon az állásponton voltam, hogy a hatalmas munkával járó produkciót egyetlen előadás kedvéért nem vagyok hajlandó felújítani. Tisztességtelen lett volna Király Leventével szemben is. Üldözési mániám is volt akkor, úgy éreztem, direkt teremtenek olyan viszonyokat, annyira kevés próbalehetőséget, ami lehetetlen helyzetbe hozza a produkciót.

- Hogyan lehetne Szegeden olyan színházat csinálni, amit a közönség is szeretne, ugyanakkor művészi értelemben sem lenne megalkuvás?

- Nem tudom, nem lennék jó színházigazgató. Amióta Szolnokon eltettek bennünket láb alól, igyekszem nem foglalkozni színházpolitikával. Meggyőződésem, ha néhány olyan tehetséges színházi szakember összefogna, aki nem lopni, nem meggazdagodni szeretne, és két-három év alatt végiggondolná a színház működését, akkor a harmadik-negyedik év végére megfeszített munkával, évi tíz-tizenöt bemutatóval maga mellé tudná állítani a közönséget. Nem hiszek a kétféle színházi megközelítés együttélésében: az egyik előadást megcsinálom úgy, hogy a közönség szeresse, azután

a másíknál jöhet a magas művészet. Gyűlölöm a kétfelé szakosodott színészetet is. Azt gondolom, fel kell fogunk a darab kereteit, lehetőségeit, és mindegyikből a tudásunk szerinti legjobbat kell kihoznunk. A színház a rendszerváltás óta folyamatosan primitív politikai kérdés. Váltakoztatják egymást az igazgatók egész apparátusukkal együtt. Többnyire keményen meg kell fizetniük azért, hogy az igazgatói székbe kerülhettek. Ugyanis semmi köze sincs a tehetségüknek, az elvégzett munkájuknak ahhoz, hogy igazgatót csináltak belőlük. Lehetnek jók is, rosszak is. Szikora Jánostól annak idején botorság volt nem együttműködésre készíteni a szegedi színház tagozatait. Egy ilyen teátrumban számomra az egyik legfontosabb dolog az átjárás megteremtése lenne a tagozatok között. Hiszen itt a prózai tagozat mellett zenekar, operatársulat van, volt egy jó balettegyüttes is. Ostermaierék – akik nemrégiben megkapták a Schaubühnét – próbálták ezt a szemléletet érvényre juttatni azzal, hogy náluk a prózai és balett tagozat egymástól tanulva, egymást kiegészítve működik. Ez persze anyagi kérdés is, és meg kell hozzá találni a megfelelő embereket. A színházvezetőnek remetének kell lennie, szolgálnia kell. Le kell mondania nagyon sok mindenről, hogy a munkájának haszna legyen. Okosan el kell engednie azokat a művészeket, akik az irányítása alatt felnőttek, és újra fiatalokkal kell feltöltenie a színházat. Kaposvár kivételével ma szinte mindegyik vidéki városban rövid távú hisztéria a színházigazgatás.

– A mai színházvezetők között általános jelenség lenne a korrupció és a gyors meggazdagodni vágyás?

– Igen. Ha egy színházigazgató díszletet tervez, rendező, dramaturg és színész is egyben, számomra egyértelmű, hogy a pénzről van szó. Egyik magyar színházrendező sem díszlettervező, mégis többen terveznek. Mondhatnak nekem bármit, nincs másról szó. Önértékelési zavarba, szerepzavarba kerülnek, és kell nekik a lóvé. Mindenki meg tudja magyarul – kisgyereke van, válik stb. –, de nem érdekel. Nem tudom, ha nekem hasonló dolgokat felajánlanának, mit csinálnék. Azt hiszem, ez gyomor kérdése. A színházi korrupció pedig abból adódik, hogy rosszul élnek az emberek. A saját rossz életem is zavar, és nagyon sajnálom az énekkarosaimat is, akik éhbérért dolgoznak, de amikor már a színpadon vannak, legszívesebben könnyörtelenül elzavarnám őket, ha erre hivatkozva nem dolgoznak. Menjenek varrónőnek! Ha valaki a színházat választotta, akkor csinálja tisztességesen. Senkit sem vertek korbáccsal ide, valamennyien szabadon döntöttek. Civilben ahogy tudok, igyekszem segíteni, de munka közben nincs már bennem megértés.

– Jellemző volt az előadásaira, hogy radikálisan belenyúlt a darabok eredeti szövegébe. Miért?

– Ez egyfajta tanulási folyamat volt, ma már egyáltalán nem jellemző rám az ilyenfajta radikalizmus. Bár a gyakorlati szempontok sokszor meghatározóak. Például a Falstaffot nem lehetett volna másként megcsinálni.

– Egyre többször hallom, hogy hiányolják a nézők a mai magyar darabokat. Mit gondol erről?

– Teljesen igazuk van. Soha nem volt ilyen avított a színház a világtörténelemben, mint mostanában. Mindig kortársi volt, mindig azt játszották, ami az embereket aktuálisan izgatta. Hol stilizálva, hol opera, hol bábjáték formájában. Olyan a mai színházi előadások nagy része, mint az előre elkészített mirelit étel, amit csak fel kell melegíteni. Amikor az örökérvényű szót meghallom, a bicska kinyílik a zsebemben. Honnan

tudják? Ott voltak Shakespeare korában? A kortárs dráma persze pénz kérdése is. Németországban, Nagy-Britanniában fontosnak tartották, hogy a fiatal szerzők írjanak. Nem a Royal Shakespeare Company mutatta be az első darabjaikat, de kisebb színházaknál felnőhettek az új szerzők. Lehetetlen dolognak tartom, hogy a friss, eleven hang szinte hiányzik a magyar színházi életből. A mai dolgainkról is állandóan régi, bevált darabokon keresztül beszélünk. Egyáltalán nem csodálkozom azon, hogy az emberek unják már. Persze nagyon félnének azoktól a daraboktól, amiket például Németországban vagy Norvégiában írnak manapság. Kegyetlenek és szárazak. Mert kegyetlen és száraz a nyomorult életünk is. Ha ezt nem játssza a színház, ha ezzel nem tudja konfrontálni a közönséget, akkor mi a dolga? Jó, elismerem, a szórakoztatás is. De biztos vagyok benne, hogy a radikális szembesítés is: így élsz te is, ez vár rád is. Nálunk kevés a drámaíró, mert nem kapnak a munkájukért elég pénzt. Legfeljebb a Víg-színháznak érdemes írni, mert ott nagy a tantieme. Volt azért néhány jó kortárs munkám, rendeztem Esterházy Péter Búcsúszimfóniáját, vagy Marius von Mayenburg darabját a Radnóti Színházban. Sok olyan darab van, amit szeretnék megrendezni. Csak félnék, rettegnek tőlük, mert kis széria, de rettenetesen nagy munka. Sokkal jobb előszedni valamelyik népszerű Shakespeare-vígjátékot, mert a színészek imádják játszani, és ha jól van megcsinálva, a közönség is szereti.

- *A nézők egy részért ez már nem elégíti ki.*

- Kérdés, hogy tényleg szembe tudnának-e nézni a keményebb kortárs darabokkal, vagy olyan előadásokat szeretnék látni, amiben műkörmös titkárnők csacsognak a feleségét megcsaló főnökükkel. Remélem, hogy lehetőségem lesz a közeljövőben izgalmas mai darabokat rendezni, amelyekhez kevés már az a fajta színjátszás, ami a mai színházi életünket jellemzi.

- *Konkrét terveket is elárul?*

- Egy angol írónő, Sarah Kane egyik darabját szeretném bemutatni. Róla azt lehet tudni, hogy 29 éves korában felkötötte magát a cipőfűzőjével a vécében. Előtte írt négy-öt darabot, mindegyik tömény költészet és radikalizmus, viszolyognak tőle a borzalmak miatt. Erre azonban az a válaszom: a Lear király vagy a Macbeth sem kevésbé szörnyűséges, mégsem tiltakozik ellene senki, mert irodalomnak tekintik. Sarah Kane világa durva és kemény, ráadásul – mint a nők általában – egészen másként, máshonnan látja a világot, mint a férfiak. Szeretnék ilyen darabokat rendezni, miközben én is fuldoklom saját képességeim hiányától. Attól, hogy amit csinálok, nem jó, nem fogadják el. Ha nem fogadják el, persze dühös leszek, és elhatározom, hogy akkor sem akarok az elvárásoknak megfelelni. Közben gyűlölöm magam, hogy miért nem tudok olyasmit csinálni, amit szeretnek. Libikókázom. Nem tudok színházat alapítani, nem vágyom vezetői posztra, mert ahhoz sötét önkormányzati képviselővel kellene mutyiznom. Nemrégiben Varsóban voltam, lenyűgözően ronda és koszos város, de rengeteg fiatal dolgozik színházakban, operában teljes szabadságban. Időnként átmennek Litvániába, elhívják őket dolgozni Norvégiába, Németországba, Franciaországba. Tágas számukra a világ, amiből nekem egy egészen másfajta szelet jutott. Sok mindent – a szabadságot is – a fejemben akartam megélni. Varsóban jó volt látni olyan fiatalokat, akik szenvedéllyel dolgoznak, jól akarnak élni, hatalmat is akarnak, és elég pragmatikusak is hozzá. Az jutott eszembe: vajon nekem lesz-e még elég erőm és közlendőm? Mert itthon gyakran elveszti a kedvét az ember.

- Gyakran jár külföldre előadásokat nézni?

- Nem, talán lehetőségem sem volt, de biztosan én is hibás vagyok ebben. Avignonban, a nemzetközi színházi fesztiválon többször jártam, és amikor külföldre megyek, igyekszem színházba is eljutni, de ez nem nevezhető rendszeresnek. A varsói út jókor jött, mert rádöbbsentem, hogy a nevetséges kiskirályaink, akik hülyeségeket beszélnek, eltűnnek egyszer. Csak ki kell bírni a mostani fojtogató helyzetet. Sokszor kétségbeesítőnek érzem, hogy hülyékkel hülyeségek miatt kell harcolnom. Biztosan azért teremtette őket a jóisten, hogy kínlódnunk kelljen, hogy még nehezebb legyen a dolgunk. Biztosan minden szakmában vannak ilyen kiskirályok, akiket ki kell cselezni. Csak az a szörnyű, hogy közben pusztul, erodálódik az ember. Elvesztheti a kedvét, a vágyait.

- *Nemrégiben Britten Szentivánéji álom című operáját állította színpadra a szegedi társulattal. Kedvet kapott az operarendezéshez?*

- Szívesen csinálnám, de nincs túl sok lehetőség rá. Oberfrank Péternek zeneigazgatóként át kell gondolnia, mit vár tőle a közönség. Jó volt újra Szegeden dolgozni, mert tisztességes emberekkel találkozhattam. Ilyenkor mindig megerősödik kicsit a hitem.

- Szokott mérleget készíteni önmagában?

- Nem tudok reflektálni az elmúlt tíz évre, amit rendezőként dolgoztam végig. Nem vagyok elég okos ahhoz, hogy minden indulatomat, dühömet, és mindazt a sok nagyon jót, ami történt velem, jól és pontosan meg tudjam fogalmazni. Boldogabb lennék, ha a gyávasággal nem kellene megküzdennem nap mint nap. Nem elvakult, utálatos mizantróp szeretnék lenni, aki fuldoklik a gyűlölettől, egyszerűen teljes meggyőződéssel szeretnék dolgozni. Lehet, hogy sokkal kevesebb munkám lenne, de talán egészségesebb maradnék, nagyobb nyugalom lenne bennem.

- *A színházon kívüli világból mi izgatja?*

- Apámék nemzedékét figyelve azt tapasztaltam, hogy nagyon sok ember – aki nem tudta átlátni, hogy mi történik körülöttünk – megőrült. Az egészen fiatalok már egy másik világban élnek, meghatározó számukra az én: én mit akarok? én mit csinállok? Ebből sok jó is származhat. A két korosztály közötti harmincasok-negyvenesek csak tengnek-lengenek. Furcsának tartom, hogy rengeteg helyen nem olyan ember van, aki érti a dolgát. Ez sokkal szélsőségesebb, mint valaha. Valahogy szabadabb és bunkóbb lett az ország. Sokszor úgy érzem, nekem itt nincs terepem. Legfeljebb akkor, ha azok a gonosz bácsik, akiket tisztelek, adnak munkát. Remélhetőleg ötvenéves koromra levetem majd az apakomplexusomat. Persze lehet, hogy egyszer elegendem lesz. Abban viszont biztos vagyok, hogy senki után nem sírnak.

- *Gaál Erzsébetről halála után sokan szépeket mondtak...*

- Totálisan magára hagyták, és ezt máig nem tudom feldolgozni. Rengeteg rossz magyar rendező van, akik vidáman dolgozhattak, ő pedig nem kapott munkát. Az utolsó években szinte csak a Nemzetiben rendezhetett. Amikor segíthettek volna neki, alig akadt valaki, aki megtette. Amikor ezek az emberek most engem hívnak, mindig eszembe jut, hogy vajon el tudnak-e számolni önmaguknak ezzel. Erzsinek sokat jelentett, hogy például Kormos Tibor, amikor színházigazgató volt Szegeden, lehetőséget adott neki: Fekete Gizivel a főszerepben megcsinálhatta a Kamaraszínházban a Bernarda Alba házát.

- A Szentivánéji álom után mi a következő munkája?

- Budapesten, a Katona József Színház Kamrájában Euripidész drámáját a Bakhánsnőket rendezem. Ez a feladat is felveti a szokásos kérdéseket bennem. Mennyire legyek gyáva? Mennyit kockáztassak? Mennyire próbáljam meg kitalálni, hogy az emberek majd mit gondolnak, mit fognak elutasítani? Ha nem tudok olyat csinálni, ami nekik vajjas kenyér, akkor legalább álljanak ki belőle a szögek.

Hollósi Zoltán

